

ИЗВЕШТАЈ О ДИЈАЛЕКАТСКОМ ИСПИТИВАЊУ У ПОЛОГУ И СРЕЦКОЈ.

Благодарећи предусретљивости Одбора Фонда пок. Луке Ђеловића, могао сам у току прошлога лета продужити своје студије на говорима такозваног „северо-македонског“ дијалекатског појаса, и то на говору Тетова и Доњег Полога.

Северно-македонски говори, или кратовско-тетовски, претстављају у многе интересантне дијалекатске појаве. Ранијих година био сам у могућности да вршим дијалекатска испитивања у Кратову и граничним областима, затим у Скопској Црној Гори и непосредној околини Скопља; на тај начин преостајало ми је још само да прибавим материјала о тетовском говору, да бих могао добити у целости преглед говора овог дијалекатског појаса, уочити проблеме у њему и потражити њихово решење.

Тетовски говор био је већ предмет једне монографије; о њему писао је г. А. Селишчев, који је 1925 године објавио и извесне напомене о тетовском говору, у својој књизи „Полог и его болгарское население“.

Због ове монографије, у којој се расправља и о типу тетовског говара, било је нарочито занимљиво и корисно понова, објективно и свестрано, прибавити материјал на лицу места, упоредити са материјалом г. А. Селишчева, продискутовати проблеме, и закључке упоредити са закључцима г. Селишчева. На основу материјала који сам прикупио, могао сам констатовати да је г. Селишчев стварно веома мало примера забележио, мада најважније за основне закључке, и да их је лојално навео; заиста, он полугласник тетовског говора бележи знаком *џ*, али наводи да је он један, и да је типа *a*. У закључцима, пак, као што у засебном чланку наводим, г. Селишчев није био доследан ономе материјалу који је требало да окарактерише са дијалектолошког становишта. Наиме, тежећи да овом, тетовском говору оспори основну боју средњештокавску, он полази од стања у асс. *f. s.* без *y* и елемената *ец/ок* — *сѣарец*, — *ѣѣшок*, пренебрегавајући значај фонетских појава у корену, — где је с једне стране *y*, с друге полугласник реда *a* — *ba*.

Поводом материјала прикупљеног о тетовском говору могу се извести две констатације: једна о самом тетовском говору и о процесима у њему извршеним; друга о односу према другим сродним говорима.

Према својим основним особинама, тетовски говор је средњештокавског типа: врло доследно у место назала *ж* и један полугласник *ѣ* место *џ* и *ѣ*, најјасније су карактеристике. Међутим, дебарско-кичевска миграциона струја оставила је свога трага у новијој фази формирања овога дијалекта; тако је у асс. *s. f.* уопштен, морфолошким путем, облик номинатива са *a*, а тако исто и наставци *ец* и *ок*, са *e* — о место некадањих полугласника. На тај начин, у истим речима и напореда, имамо у корену старије особине, а у наставцима и елементима, које језичко осећање схвата као наставке, црте унете с југа: *на рука*, *сѣ гуска*, *мѣгла*, а: *свѣѣец*, *ѣѣшок*. Према овоме тетовски говор претставља један већ сталожен говорни тип, са извршеним процесом дијалекатских мешавина.

У томе, пак, налази се одлика према другим варијантама овога типа, према скопско-црногорском и кратовском, код којих су мешавине сведене на малу меру, а и према говору непосредне околине Скопља, нарочито Блатије, где налазимо типичан процес у току са врло свежим мешавинама разних дијалекатских црта.

Тај утицај с југа нарочито се огледа у третирању *л* на крају слога, које у Тетову даје врло кратко *y* — *сѣоу*, у Кратову *w* (*џ*) — *сѣоџ*, а у Скопској Црној Гори у извесним случајевима чува се као високо *л* са приметном усненом артикулацијом, а на крају говорних тактова губи лингвалну

артикулацију и постаје несложно q — бил су у $\tilde{p}l\tilde{a}n\tilde{i}nu$, а ја су би q , док испред l има вредност и: l — би l ли си?

Тетовски говор, који је под јачим утицајем са југа, изменио је извесне своје црте, морфолошким путем, и дошао у ново стабилно стање црта, па тај утицај с југа преноси и даље.

Пре свега, тетовски утицај осећа се и у Скопској Црној Гори, где има, мада не у знатној мери, досељеника из тетовског краја. Међутим много интересантнији вид тетовског утицаја показује се на данашњем типу говора Сретечке Жупе, на супротној, западној страни Шар-планине.

Наишавши на траг ове везе сматрао сам испитивање говора Сретечке Жупе нарочито корисним, и ради разјашњења самога говора Сретечке Жупе, као и ради других општијих питања целог овога дијалекатског појаса. Тога ради сам и један део времена који ми је остао на расположењу, као и један део помоћи Фонда Луке Ђеловића, употребио на одлазак у Сретечку Жупу, преко Призрена и Дервен-града, и на проучавање говора у појединим селима те жупе. — Резултати ових посматрања оправдали су моја очекивања.

Као што је становништво Сретечке Жупе разнолико, тако се и у говору овог малог планинског краја запажају мешавине и утицаји са више страна. Пре свега h — $\tilde{h}$ стабилисани су, не показују лабилност артикулације каква је карактеристична за средњештокавске говоре, — и у томе су имали удела потомци једне јако намножене породице из Никшића, као и досељеници из Ђаковице и са Косова; рефлекс назала $ж$ је y ; полугласник се чува у корену, а у другим случајевима је уопштено e односно o са целим слоговима, морфолошким путем — *свѣѣц*, *ручек*, *ѣсок*; осем ових појава, унето је, такође са говором досељеника из тетовског и кичевског краја, и $\tilde{y} > v$ место $-l$ на крају слога, и то у новој средини, и код оних који нису имали осећај за $\tilde{y}$ извршена је даља еволуција те црте као v , што је доказ да је тај утицај захватио Сретечку Жупу пре но што је $l > \tilde{u}$ дало у тетовском говору $\tilde{u} > \tilde{y}$. Осем ових особина, овај говор има још и других карактеристика, као умекшавање које је у извесним случајевима добило веома изразит вид — *сњег*, *ѣлаѣине*, и сл., и друге, које показују утицај говора са друге стране Шар-планине.

Говор у Сретечкој Жупи је једнога типа, па ипак изговор муслимана у Горњем Селу нарочито и у горњем и доњем Љубињу и Манестирици показује извесних особености према изговору осталих, — на пример *уѣро*, *добро* *уѣро*, према обичнијем *јуѣро* код осталог становништва, — и у оваквим говорним цртама имао би се гледати утицај који је долазио с југа, из Призренске Горе и преко Подрима, одакле има такође доста породица.

Материјал који сам прибрав приликом ових испитивања већ сам великим делом обрадио и припремио за штампу. Тако сам, на првом месту, обрадио један опширнији преглед проблема тетовског говора, са нарочитим обзиром на расправу дијалекатских погледа г. А. Селишчева, и то ће се штампати у Гласнику Скопског научног друштва. Много више материјала из Тетова и Доњег Полога употребићу за студију о дијалекатском тетовско-кратовском појасу, а у томе правцу велики део материјала већ је сређен, и један део редакције извршен. Бављење око питања тетовског говора помогло ми је да дођем до књига Кирила Пејчиновића, и да, напоредо са обрадом тетовског говора, будем у могућности да приступим припреми за издање „Огледала“ и „Утјешенија“ Кирила Пејчиновића, који су интересантни и због језика и обичаја а и као трагови културне прошлости.

Најзад, материјал о говору Сретечке Жупе средио сам потпуно као једну дијалекатску монографију и поднећу Академији наука у Београду ради објављивања у Дијалектолошком зборнику.

Миливој Павловић